**Kunstwerk Het Schip in relatie tot Centrumplan Westervoort**

Inleiding
In mei 2024 is gestart met het ontwerpproces van de openbare ruimte Centrum Westervoort. Met een ambtelijke werkgroep en een klankbordgroep, bestaande uit bewoners en ondernemers, wordt toegewerkt naar een doordacht en functioneel ontwerp waarin de groen-blauwe structuur van het centrum van Westervoort versterkt wordt. Ontwerpbureau OKRA heeft de opdracht gekregen om in dialoog met de werkgroep en de klankbordgroep te komen tot een goed ontwerp waarin vooraf gestelde kaders en randvoorwaarden zoveel mogelijk worden meegenomen.

Kunstwerk Het Schip – Harald Schole, 2000
Binnen het ontwerpproces van de openbare ruimte wordt rekening gehouden met de aanwezigheid van een viertal kunstwerken. Van belang is om zorgvuldig te onderzoeken welke kunstwerken behouden kunnen blijven en/of geïntegreerd kunnen worden in het ontwerp van de openbare ruimte. In het centrumgebied zijn vier kunstwerken aanwezig:

- Oorlogsmonument 1940 - 1945
- Monument 1250 jaar Westervoort
- Het Vrouwtje – Rini Dado
- Het schip – Harald Schole

De eerste drie kunstwerken kunnen ofwel vrij eenvoudig worden ingepast of blijven staan. Het beeldje Het Vrouwtje van Rini Dado zal een andere plek krijgen, de kunstenaar is daarover inmiddels geïnformeerd. De blik richt zich in eerste instantie vooral op kunstwerk Het Schip van Harald Schole. Het is een in het oog springend, monumentaal kunstwerk dat midden op het Dorpsplein staat en een behoorlijke omvang heeft. Het kunstwerk is tijdens het vorige centrumplan Westervoort gerealiseerd (opgeleverd in mei 2000). Het werk staat er nu bijna 25 jaar en is destijds op basis van een selectieproces en in overleg met de toenmalige kunstadviescommissie tot stand gekomen en ingepast in de openbare ruimte.

Ontstaansgeschiedenis en betekenis van kunstwerk Het Schip van Harald Schole
Het traject rondom plaatsing van het kunstwerk begint in 1997 als de gemeente Westervoort een oproep plaatst in de BK Informatie (vakblad voor kunstenaars) met het verzoek aan professionele kunstenaars om op de kunstopdracht te reageren door het opsturen van documentatiemateriaal. De gemeente Westervoort wilde als sluitstuk van de ontwikkeling van het nieuwe centrum een object plaatsen dat zowel als kunstwerk moet worden gezien maar ook een gebruiksfunctie moet krijgen. In de advertentietekst worden als aandachtspunten termen genoemd als ‘muziekkiosk’, ‘speakerscorner’ en ‘evenementenhoek’. Het element ‘water’ zou ook een plaats moeten krijgen in het object. Het schetsontwerp van Harald Schole wordt, na een selectieproces van schetsontwerpen van drie verschillende kunstenaars, in augustus 1998 gekozen. In het ontwerp laat Harald Schole zich inspireren door de rivier de IJssel waar Westervoort aan ligt en het thema reizen in relatie tot Egyptische mythologie. De thematiek achter het kunstwerk is ontmoeting, de kunstenaar heeft geprobeerd om met het kunstwerk een verbindende factor te worden op het Dorpsplein. Het paviljoen op het schip is een plek die mensen uitnodigt om samen te komen. Op het dek van het schip zijn de coördinaten van de plek van het schip aangegeven. Hiermee wordt het bijzondere van de plek aangeduid. Op het dek is een paviljoen gebouwd dat kan worden gebruikt als theatrale plek of als podium. De kamelen kop (kameel staat symbool voor een reisdier): staat voor mythe en verbeelding (reizen als verbeelding).

De kunstenaar zegt hier in zijn speech van destijds het volgende over:
(…)
*Het moest een schip zijn. Het leek mij een passend antwoord op het centrumplan, voor het plein van de gemeente Westervoort. Door het schip zit je met zijn allen in hetzelfde schuitje, alleen al door de vorm ontstaat er een idee van een gemeenschap, een plek waar het bij elkaar komt. (…) De afgelopen week werd door een krantenbericht de kracht van het idee bevestigd: Volgend jaar reist een internationaal gezelschap over de Rijn naar Nederland. Kunstenaars en vertegenwoordigers van de omringende landen zullen op grote houtvlotten de rivier afzakken. De boot zorgt voor verbinding en de boot is op zich al een verbond. De tocht wordt ondernomen in het kader van één Europa. Je maakt de tocht met zijn allen, aan het eind van de tocht kom je samen op het plein.*
*De aanleiding om bij de boot te komen is het paviljoen, het biedt ten dele bescherming, beschutting, maar meer nog het vormt een decor. Het is decor in de omgeving waar je staat. Het symbool van het reizen is verbeeld in de dierenkop. Duidelijk en bekend maar niet afkomstig uit deze streek en daarmee ook weer een beetje vreemd. Een dier dat altijd op weg is: de kameel de onvermoeibare*

*trekker in de woestijn. Op reis, ver weg en weer terug, waar ben je dan eigenlijk? Dat staat op het dek geschreven.*

Voor het kunstwerk is destijds uitvoeringsbudget beschikbaar gesteld van fl. 112.500 inclusief honorarium. Het element water is destijds niet letterlijk in het kunstwerk verwerkt omdat het te kostbaar was. Het schip op zichzelf verwijst indirect wel naar de rivier de IJssel.

Auteursrecht

Bij de totstandkoming van het kunstwerk is met de kunstenaar een eenvoudig contract afgesloten. In dit contract zijn geen afspraken vastgelegd over bijvoorbeeld verplaatsen/verwijdering of afbraak als de locatie waar het kunstwerk staat ophoudt te bestaan. Tegenwoordig is het vrij gebruikelijk om de 'eindigheid' van het kunstwerk af te spreken van 15 of 20 jaar. Dat geeft gemeenten meer armslag als blijkt dat de locatie waar het kunstwerk staat wijzigt. Ook dan moet de gemeente contact zoeken met de kunstenaar. Als blijkt dat hierover geen afspraken zijn vastgelegd, dat is hier het geval, kan de kunstenaar zich beroepen op het auteursrecht. Dat betekent dat er niet zomaar iets gewijzigd mag worden aan het kunstwerk zonder toestemming en medewerking van de kunstenaar. Mocht er iets veranderen aan een locatie waar het kunstwerk staat dan is het van belang om de kunstenaar in een vroegtijdig stadium te betrekken bij de plannen en in goed overleg te bespreken wat de mogelijkheden zijn. Er is inmiddels contact geweest met Harald Schole, tijdens het gesprek is gesproken over de nieuwe plannen van het centrum en de eventuele consequenties ervan voor het kunstwerk. Met de kunstenaar zijn drie mogelijkheden besproken:

1. Verplaatsen
2. Verwijderen
3. Integreren

Uit het gesprek met Harald Schole bleek dat hij vooral voorstander is van integreren van het kunstwerk in het toekomstige plan van de openbare ruimte. Hij ziet geen noodzaak of zwaarwegende redenen om het kunstwerk te verplaatsen of te verwijderen.

Drie mogelijkheden verder uitgewerkt

Ad. 1 Verplaatsen van het kunstwerk brengt hoge kosten met zich mee. Het betonnen schip zit 'nagelvast' verankerd in de bestrating. Het beton is ter plekke gestort en moeilijk los te krijgen zonder dat het kunstwerk beschadigd raakt. Verplaatsen is kostbaar, het betonnen onderstel zal ontmanteld moeten worden om vervolgens elders op een andere locatie opnieuw te storten. Hergebruik van betonnen onderdelen is nagenoeg niet mogelijk. Dat zou betekenen dat de kunstenaar opnieuw opdracht krijgt om Het Schip op een andere plek na te bouwen. Uitgaande van een bedrag van fl. 112.000 zijn de kosten tenminste eenzelfde bedrag in euro's en dat is exclusief verwijderen en ontmantelen van het werk.

Ad. 2 Het verwijderen van het kunstwerk is voor de kunstenaar geen optie omdat er op dit moment geen zwaarwegende argumenten aangevoerd worden waarom het weg zou moeten. De openbare ruimte wordt weliswaar anders ingericht maar de plek verandert niet dusdanig dat de locatie, en daarmee het kunstwerk, ophoudt te bestaan. De kunstenaar beroept zich op het auteursrecht. Het auteursrecht geeft de kunstenaar veel rechtsbescherming, het kunstwerk kan niet zomaar verplaatst/verwijderd of vernietigd worden zonder een voorafgaand zorgvuldig proces waarin alle voors en tegens tegen elkaar afgewogen worden. De kans dat dit op een juridisch proces uitloopt is heel groot, met alle (proces)kosten en schadevergoedingen aan toe. Verwijderen is kapitaalvernietiging omdat het kunstwerk nog in goede staat is. Daarnaast zorgt een juridisch proces voor negatieve publiciteit voor het project en voor de gemeente Westervoort. Dat is niet nodig omdat in overleg met de kunstenaar het kunstwerk goed ingepast kan worden in het nieuwe ontwerp.

Ad. 3 Omdat er geen zwaarwegende argumenten zijn om het kunstwerk te verplaatsen of te verwijderen heeft integreren van het Schip in de openbare ruimte voor de kunstenaar de voorkeur. Er ligt nog geen definitief ontwerp van de openbare ruimte daardoor is er ruimte om samen met de kunstenaar te kijken hoe het Schip het beste ingepast kan worden in de nieuwe situatie. Deze optie is goed relatief gezien het goedkoopst, er ontstaat geen negatieve publiciteit. Inpassen in de nieuwe situatie kan worden gezien als een kans om het kunstwerk weer opnieuw in de belangstelling te plaatsen en te voorzien van een nieuw verhaal.

Ook voor de gemeente is dit de beste optie omdat hiermee een rechtszaak, negatieve publiciteit en hoge kosten worden voorkomen. Het integreren van het kunstwerk in de openbare ruimte moet dan ook gezien worden als uitdaging: een kans om het kunstwerk binnen de bestaande context van nieuwe betekenis te geven. Het kunstwerk is degelijk gebouwd en nog in goede staat, een opfrisbeurt en technisch nalopen van het dak en de verlichting (overstappen op led) is verstandig. Binnen het

project Centrum Westervoort is een budget voor kunst opgenomen, dit kan gebruikt worden om samen met de kunstenaar en de kunstadviescommissie te bekijken hoe het Schip voor de toekomst weer passend gemaakt kan worden binnen het nieuwe ontwerp van de openbare ruimte.

Het Schip staat al bijna 25 jaar op deze locatie en maakt inmiddels onderdeel uit van de geschiedenis van Westervoort. Destijds is het kunstwerk, als sluitstuk van een groot bouwproject, specifiek voor de openbare ruimte van het centrum gemaakt. Het is een monumentaal kunstwerk en vertegenwoordigt een tijdsbeeld van de jaren ’80 en ’90. In die tijd was het gebruikelijk om grote kunstwerken te plaatsen van bijvoorbeeld staal, steen of beton binnen de gebouwde omgeving. Kunstenaars kregen de opdracht een monumentaal ontwerp te maken aan de hand van een bepaald thema of kregen concrete aandachtspunten mee zoals hierboven omschreven staat het kunstwerk symbool voor ontmoeting en functioneert het ook als gebruiksobject (toegepaste kunst).

Participatiemomenten
In de klankbordgroep en tijdens participatiemomenten is gepolst wat inwoners van het kunstwerk vinden. Er wordt verschillend naar gekeken: sommige inwoners vinden dat het kunstwerk deel uit maakt van het centrum van Westervoort, het is een plek om even op te zitten tijdens een lunchpauze en daarnaast functioneert het als een speelobject voor kinderen. Andere inwoners geven aan dat het kunstwerk weinig meerwaarde heeft. Zoals vaak het geval met kunst, de waardering ervan is strikt persoonlijk en voor iedereen verschillend. Tijdens de extra raadsavond op 2 juli 2024 waarbij OKRA het ontwerpproces tot nu toe toegelicht heeft, is de tussenvariant, het ontwerp met het Schip in het groen, besproken. Over het Schip en het al of niet behouden ervan zijn door de raadsleden geen vragen gesteld. Deze variant, met inbegrip van het Schip in het groen is voor OKRA het vertrekpunt om te komen tot het schetsontwerp.

Hoe nu verder?
Het auteursrecht geeft de kunstenaar veel rechtsbescherming, het kunstwerk kan niet zomaar verplaatst/verwijderd of vernietigd worden zonder een voorafgaand zorgvuldig proces. Vanwege het juridische karakter is het belangrijk om een goede belangenafweging te maken en alle risico’s van integreren, verplaatsen en verwijderen/vernietigen zoals hierboven geschetst in kaart te brengen. Gedurende het proces werd duidelijk dat het behouden en integreren van het kunstwerk geen belemmering hoeft te zijn het kan ook mogelijkheden bieden. Het is een kans om een stukje geschiedenis te combineren met de toekomst.

Het kunstwerk staat er bijna 25 jaar en maakt inmiddels onderdeel uit van de geschiedenis van Westervoort. Een generatie is opgegroeid met het kunstwerk, het hoort bij Westervoort. Het Schip heeft voor mensen wel degelijk bijzondere waarde, voor de één misschien meer dan voor de ander. Technisch gezien is het kunstwerk nog in goede staat. Het is degelijk gebouwd, een opfrisbeurt en technisch nalopen van de verlichting (overstappen op led) en het dak is verstandig. Binnen het project Centrum Westervoort is budget voor eventuele aanpassingen opgenomen, dit kan gebruikt worden om samen met de kunstenaar en de kunstadviescommissie te komen tot een aanvullende opdracht waarbij het Schip weer passend gemaakt wordt binnen de openbare ruimte. Het schip begint aan een nieuwe reis.